

АНАЛІЗ РЕВОЛЮЦІЙ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ДЖ. ДЕВІСА

Проблема дослідження причин революцій у світі набуває все більшої актуальності в зв'язку з подіями «Арабської весни» та подіями в Україні. У даній статті використовується теорія Д. Девіса як методологічна основа, яка здатна пояснити причини революцій в Україні.

Ключові слова: революція, Помаранчева революція, Революція Гідності, теорія Д. Девіса.

Stryapko I. Ukraine's revolutions analysis based on the J. Davise's theory. The problem of studying the causes of revolutions in the world becomes more and more urgent taking into consideration the events of «Arab Spring» and events in Ukraine. This article uses the J. Davise's theory as methodological framework that is able to explain the causes of revolutions in Ukraine.

Key words: Revolution, the Orange Revolution, Revolution dignity, J. Davise theory.

Стряпко І. Аналіз революцій в Україні на основі теорії Дж. Девіса. Проблема дослідження причин революцій в мирі приймає все більшу актуальність в зв'язку з подіями «Арабської весни» та подіями в Україні. В даній статті використовується теорія Д. Девіса як методологічна основа, яка здатна пояснити причини революцій в Україні.

Ключевые слова: революция, Оранжевая революция, Революция Достоинства, теория Д. Девиса.

Постановка проблеми. Революційні події, що періодично охоплюють країни світу, в черговий раз привернули увагу дослідників до проблеми революції. Типовим поясненням для революційних подій виступали концепції розроблені К. Марксом або його противником П. Сорокіним. Тому увага зверталася здебільшого на економічні передумови. Таку логіку можна було пояснити тим, що революції охоплювали, як правило, не-заможні країни, в яких проблеми економічного зростання та добробуту займали вагомe місце.

Проте, періодично революції охоплювали й заможні та успішні країни. Прикладом таких подій можуть стати студентські виступи в Японії, Франції, Німеччині. Революція у вказаних країнах виходила за логіку класичних теорій.

Політичні зміни, які відбулися в країнах Центральної та Східної Європи й призвели до падіння комуністичних режимів викликали черговий сплеск інтересу до розробки теорій революції. Варто зазначити, що демократичний перехід у зазначеному регіоні поставив на порядок денний проблему розробки нової загальної теорії революції, яка б могла пояснити логіку подій.

Події в країнах Північної Африки та Близького Сходу, а також в Україні викликали черговий виток інтересу до розробки теорій революції в світі. Дослідники шукали новий інструментарій для пояснення причин та логіки революцій. Таким інструментом може бути «теорія залежності» Дж. Девіса.

Аналіз досліджень. Проблема дослідження причин революцій в Україні є надзвичайно актуальною проблемою. Відтак дослідження причин революції знайшло своє відображення серед праць українських науковців. Проте, більшість дослідників робить акцент здебільшого на причинах економічного характеру, що призвели до кризи в країні

та революції. Більшість з них вважають, що саме економічні проблеми, податковий тиск та нездатність ефективного управління державою й стали причинами революційних подій в Україні [3; 7; 9]. Такі ж причини революцій в Україні вказує й Ю. Шведа.

Мета статті. Аналіз причин революцій в Україні на основі теорії Дж. Девіса.

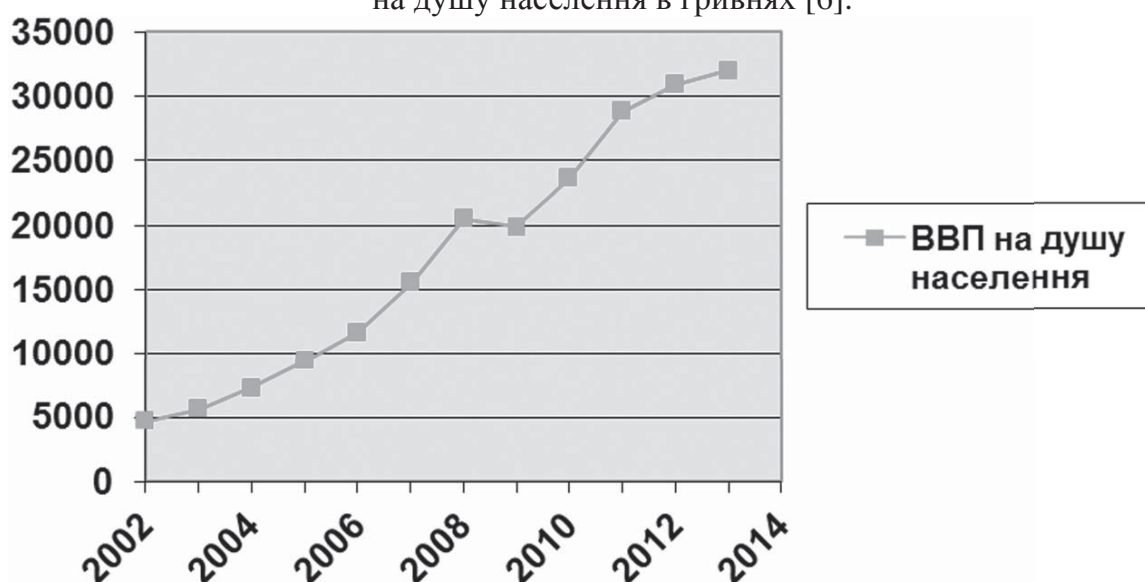
Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося вище, більшість дослідників, визначаючи причини революцій в Україні вказували економічні причини. Зокрема, Ю. Шведа аналізуючи також зазначав на такі важливі причини революції як втрата владою легітимності, а отже й підтримки населення, а також економічні проблеми всередині країни, які призвели до падіння рівня життя більшості громадян [8].

Подібні погляди висловлювали й іноземні автори. Американський дослідник П. Турчин вказував, що «структурно-демографічний аналіз української політики змушує припускати, що ми тут маємо справу з державою, що не відбулася. Ми знаходимо тут всі три умови структурно-демографічного колапсу держави: зубожіння населення, перевиробництво еліти і державну фіскальну кризу» [10].

Такий підхід, на нашу думку, є дещо застарілим, адже використовує методологію початку ХХ ст., яка не може адекватно пояснити процеси, що відбуваються у суспільствах початку ХХІ ст.

Почнемо свій аналіз з дослідження розвитку української економіки. Загалом суттєвий підйом економіки та значне покращення соціальних умов можна було спостерігати впродовж 1999-2004 рр. Саме тоді припинилася практика постійного відключення електроенергії для населення. У цей час спостерігалось стабільне зростання економіки. Позитивна динаміка продовжувалася й до «Помаранчевої революції» 2004 р. При цьому, на фоні економічного зростання відбувається й зростання політичної активності громадян. Падіння економіки 2009 р., однак, не супроводжувалося революційними подіями. Більше того, ситуація в Україні, на фоні погіршення економічних показників, залишалася стабільною.

Рис. 1. Динаміка зростання номінального ВВП на душу населення в гривнях [6].

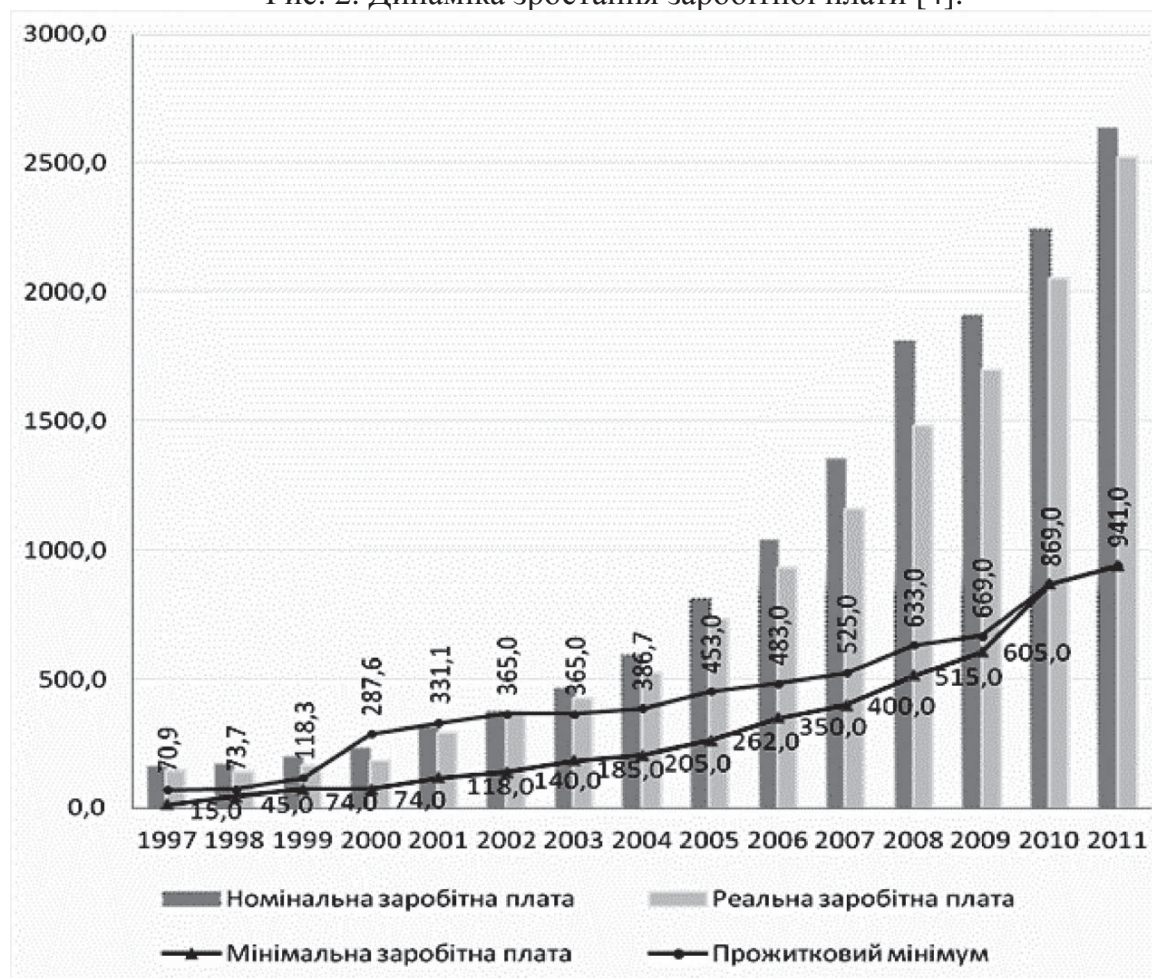

Таким чином, можна зробити висновок, що у 2000-2013 рр. економічна динаміка України не була провальною, як це стало модним вважати останнім часом. Навпаки, вона демонструвала стабільний приріст, що означало й покращення якості життя.

Тут слід зазначити, що загалом приріст економіки в Україні був вищим, ніж аналогічний показник для країн ЄС чи США. Останнє можна пояснити тим, що в зазна-

чених країнах зростання ВВП означає й автоматичне зростання соціальних стандартів. В Україні, як й в більшості країн світу, зростання ВВП не означає автоматичного зростання добробуту населення.

Рис. 2. Динаміка зростання заробітної плати [4].

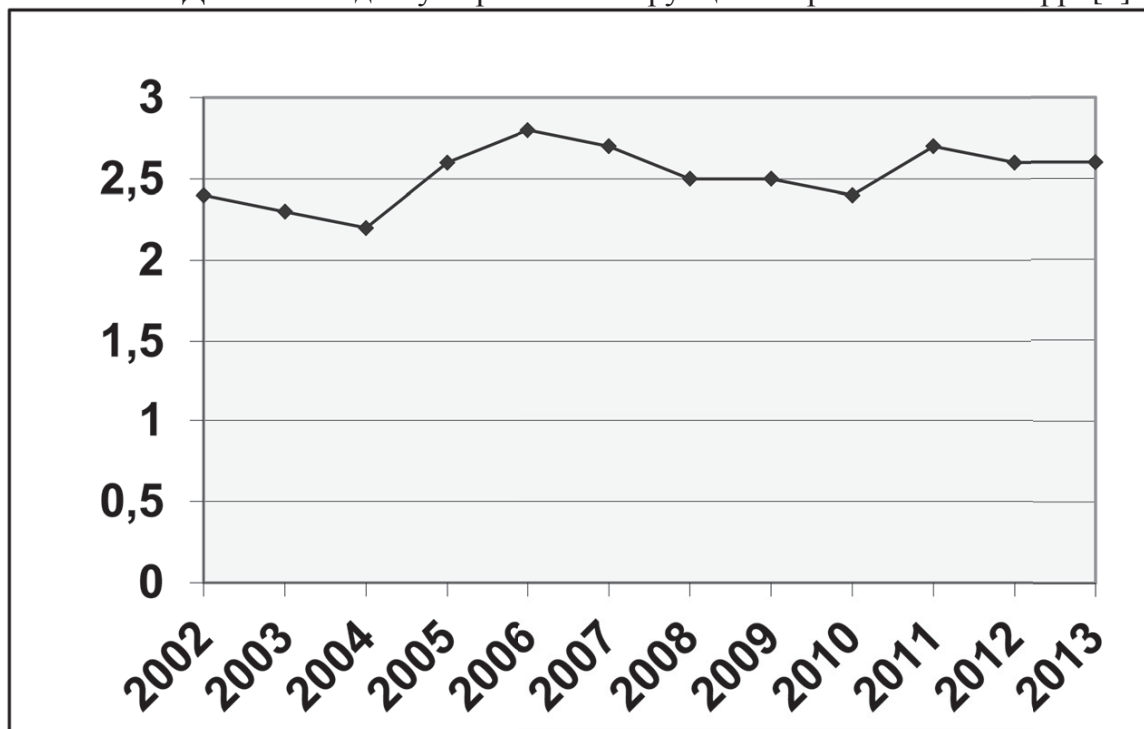

Як ми можемо побачити з вказаної ілюстрації, революційні події відбувалися на фоні покращення життя населення. До 2002 р. рівень зростання мінімальної та реальної заробітних плат не перевищували прожитковий мінімум. Починаючи з 2003 р. вони перевищили його. Така ж динаміка спостерігається й в 2004 р. Тому вважати, що важке економічне становище стало причиною Помаранчевої революції ми не можемо.

Наведені вище дані підтверджують обґрунтованість тези про те, що зубожіння населення не є необхідною умовою революційних вибухів взагалі, і революцій останнього покоління особливо. Помаранчева революція відбувалася на фоні економічного зростання та покращення соціальних стандартів. Революція Гідності відбувалася на фоні незначного економічного зростання, але варто взяти до уваги той факт, що більшість країн світу все ще не подолали наслідки економічної кризи.

Аналізуючи явище корупції, мусимо визнати, що це надзвичайно серйозна проблема в Україні. Динаміка рейтингів Transparency International загалом свідчить про те, що проблема корупції меншою мірою сприймається в індустріально розвинених країнах Заходу [2]. І зрозуміло, адже бюрократія в цих країнах існує вже тривалий час, упродовж якого сформувалися відповідні традиції та законодавча база, а також механізми контролю громадянського суспільства над владою.

Рис. 3. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні 2002-2013 рр. [5].

Як видно з графіку індекс сприйняття корупції в Україні, за аналізований період, коливається між 2,3 та 2,8 балів. Це свідчить про високу корумпованість в Україні. Загалом наша країна посідає перше місце за корумпованістю серед європейських країн. На ілюстрації ми можемо побачити, що напередодні революційних подій ситуація з корупцією в Україні погіршувалася. Відтак, корумпованість ми можемо вважати одним з важливих факторів, який спричинив соціальний вибух, що переріс у революцію, але не єдиним.

Аналізуючи безробіття та його можливий вплив на революції, ми будемо використовувати офіційні дані. Тут не враховане заробітчанство, а отже ці цифри не будуть повною мірою відображати тенденції щодо безробіття в Україні. Вирахувати рівень заробітчанства майже неможливо, тому усі говорять про цю проблему, але реально мало хто може її точно врахувати через відсутність даних.

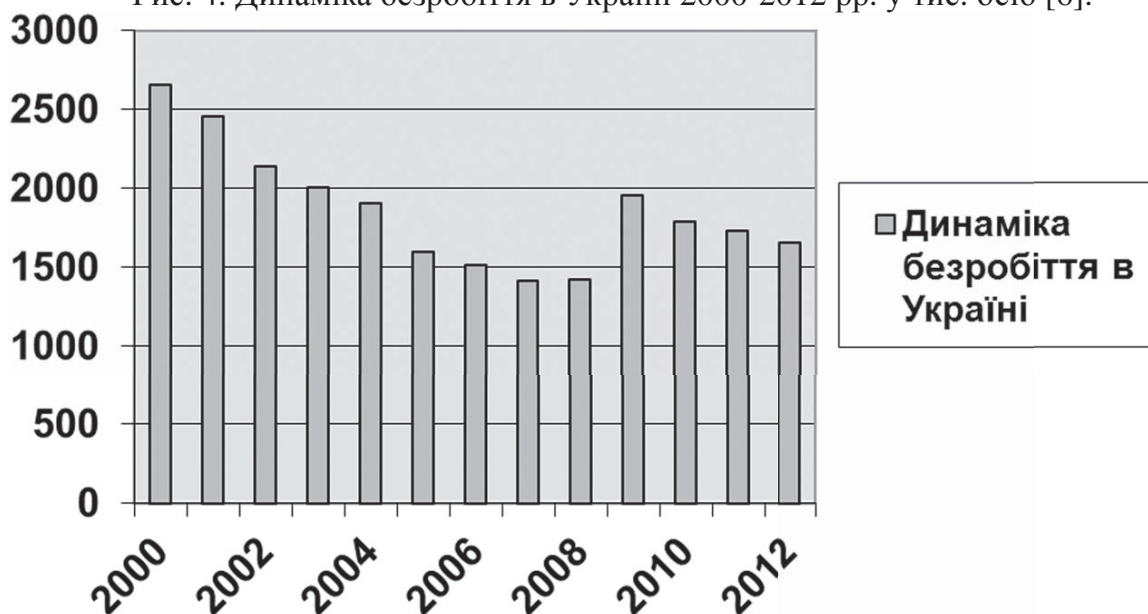
Заробітчанство, крім негативних наслідків про які ми наразі не говоритимемо, виконує для України позитивний вплив. Насамперед, воно дозволяє приховати реальну кількість безробітних. Частина з них є на заробітках, а отже не вказують себе як безробітні. Частково їх такими не враховує й українська статистика.

Заробітчанство суттєво підвищує рівень доходів українських сімей, а тому платоспроможність населення вища, ніж мав би дозволяти їх офіційний дохід.

Якщо ж враховувати дані графіка, то ми бачимо, що напередодні революцій кількість офіційних безробітних в Україні падала. Таким чином, можна стверджувати, що безробіття не могло бути причиною революції, оскільки, зайнятість населення зростала.

Таким чином, ми визначили, що економічні фактори не могли стати причиною революцій в Україні, адже вони відбувалися на тлі покращення економічної ситуації. Ми не можемо відкидати фактору корупції. Як показало наше дослідження, напередодні революцій спостерігалось погіршення ситуації з корупцією.

Рис. 4. Динаміка безробіття в Україні 2000-2012 рр. у тис. осіб [6].

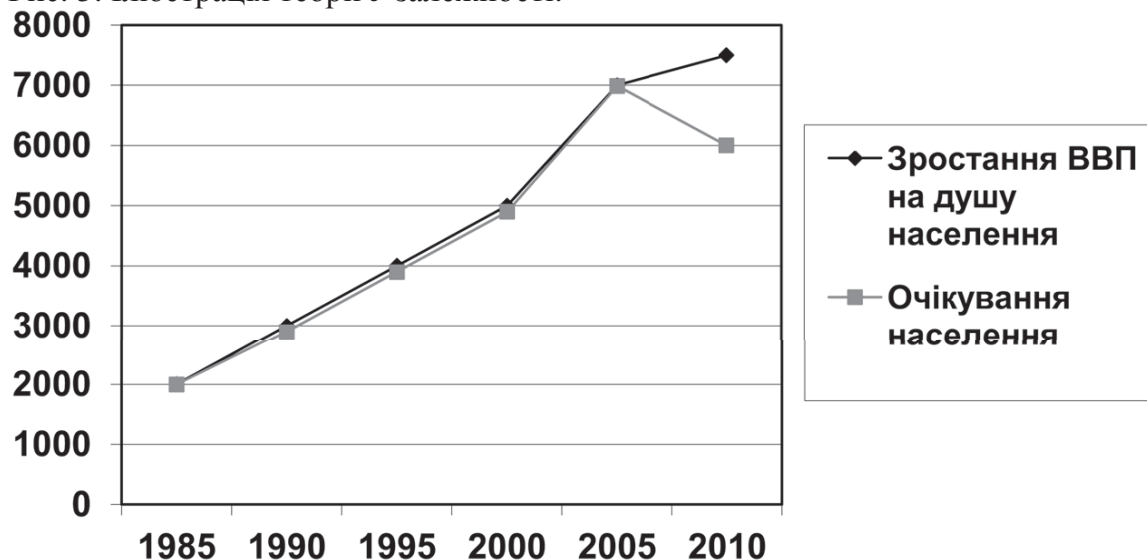

Популярна на сьогоднішній день демографічна теорія революцій в Україні не може використовуватися, адже її основою є зростання населення, особливо молоді, що призводить до мальтузіанської пастки та соціальних вибухів. Цей фактор в ситуації з Україною не працює. На відміну від арабських держав, де спостерігався бейбі-бум, в Україні народжуваність дуже низька. Демографічна криза, яка почалася з кінця 80-х рр. ХХ ст. не дає можливості говорити про революції в Україні як бунт молодих. Тому один з головних постулатів демографічної теорії не знаходить свого підтвердження. Звичайно, ми не можемо відкидати того факту, що серед протестувальників переважали молоді люди, але їх кількість у структурі населення України й близько не така як у арабських країнах.

Тому, проаналізуємо причини революцій в Україні на основі теорії Дж. Девіса. Для пояснення насильницьких дій, він використовував два поняття – революція і бунт, хоча стисло визначення цих понять не запропонував. Тому в повному сенсі його теорія й не стала теорією революції, на кшталт теорії П. Сорокіна. Бунт (соціальний вибух) можна пояснити – як миттєвий вибух насильства, повстання спрямоване проти влади, в результаті якого може відбутися, або не відбутися революція. Загалом, революцію розуміють як переформатування соціальної структури суспільства, перебудову владних інститутів, або захоплення їх антиурядовими чинниками, не обов'язково опозицією.

Аналізуючи декілька класичних революцій, а також прихід до влади нацистів в Німеччині у 1933 р. та негритянські і студентські бунти 60-х рр. ХХ ст. у США, Дж. Девіс запропонував цікаву гіпотезу пояснення революції. Згідно його теорії, революція найбільш ймовірна тоді, коли тривалий період зростання очікувань та реального задоволення потреб змінюється коротким періодом різкого розчарування, протягом якого розрив між сподіваннями та реальними можливостями задоволення потреб поглиблюється і стає нестерпним. Якщо незадоволення (фрустрація) викликане діями уряду, то воно може проявитися в насильницьких діях у формі бунту, якщо ж незадоволення набуває крайньої форми і поширюється на все суспільство, то воно набуває ознак революції.

Рис. 5. Ілюстрація теорії J-залежності.

Таким чином, використання в якості методології аналізу теорії Дж. Девіса, дозволяє пояснити революції в Україні та дати їм логічне пояснення. Економічне зростання в 2004 р. на фоні погіршення ситуації з корупцією призвело до формування протесту в середовищі українців. Таким чином, відбувся різкий розрив між очікуваннями населення та реальною ситуацією в країні. Формальним приводом до соціального вибуху слугували масові фальсифікації на президентських виборах 2004 р.

В запропоновану концепцію цілком вписується й ситуація 2013 р. Нагадаємо, що В. Янукович розпочав безпрецедентну кампанію по інтеграції України до ЄС, створивши надзвичайно високі очікування в українців. Різка відмова від підписання угоди про асоціацію призвела до різкого розриву між очікуваннями громадян та політичним курсом країни. Це й стало причиною соціального вибуху, який переріс в революцію.

Таким чином, аналіз революцій в Україні свідчить, що вони відбувалися на фоні економічного зростання. Відтак теза про економічні проблеми як причину революції не знаходить свого підтвердження. Загалом можна відмітити, що Помаранчева революція та Революція Гідності відбувалися на фоні економічного зростання, зменшення безробіття та зростання заробітної плати. Натомість в обох випадках ми маємо спільну рису – різкий розрив між очікуваннями населення та політикою в державі, що й призвело до масових протестів, які переросли в революцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балакирева О. Н. Взаимосвязь экономического неравенства, социального отторжения и социальной мобильности [Електронний ресурс] / О. Н. Балакирева, А. М. Ноур. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ekukrr_2012_8_10.pdf
2. Бова А. Transparency International : индекс сприйняття корупції [Електронний ресурс] / Андрій Бова. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=229>
3. Висоцький О. Ю. «Помаранчева» революція як зміна парадигм легітимізаційної політики української влади // Гуманітарний журнал. – Д., 2004. – № 3 (23). – С. 95–101.
4. Ігнатова О. М. Статистична оцінка доходів населення України [Електронний ресурс] / О. М. Ігнатова, Т. В. Стародубцева, М. В. Тарасенко. – Режим доступу : <http://www.1plus1.ua/online>

5. Індекс сприйняття корупції [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу:http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97
6. Машика Ю. В. Стан та проблеми безробіття в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Машика, О. І. Бобруйко. – Режим доступу : [file:///C:/Users/Ivan/Downloads/ecpros_2013_74_15%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Ivan/Downloads/ecpros_2013_74_15%20(2).pdf)
7. Соскін О. Революція в Україні : Аналіз причин і можливі наслідки [Електронний ресурс] / Олег Соскін. – Режим доступу : <http://news.chortkiv.net.ua/revolyutsiya-v-ukrajini-analiz-prychyn-i-mozhlyvi-naslidky-oleh-soskin/>
8. Шведа Ю. Революція Гідності у контексті загальної теорії соціальних революцій [Електронний ресурс] / Юрій Шведа. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?revolyutsiya_gidnosti_u_konteksti_zagalnoyi_teoriyi_sotsialnih_revolyutsiy&objectId=1301345
9. Юлдашев О. Помаранчева революція : уроки владі [Електронний ресурс] / Олексій Юлдашев. – Режим доступу : <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=93>
10. Turchin P. Wealth and Democracy in Ukraine II [Електронний ресурс] / P. Turchin. – Режим доступу : <http://socialevolutionforum.com/2014/03/18/wealth-and-democracy-in-ukraine-ii/>

Статтю подано до редакції 17.06.2014 р.